

Eshatološka vizija v delih Alojza Rebule. *Smer Nova zemlja*

Igor Škamperle¹

Leta 1987 je Andrej Capuder v svojih *Romanskih esejih*, v tehtni in tudi kritični razpravi »Neznano drevo Alojza Rebule«, zapisal: »Hermetični Alojz Rebula? Intelktualni, ideološki, obrobni, čudaški, neberljivi Alojz Rebula? Ali pa: To je najboljše, kar lahko danes Slovenci pokažemo svetu! Med tema skrajnostma se razpira paleta mnenj in vtisov beroče publike. O kritiki tu ni vredno izgubljati besed, saj večina ob Rebuli molči ali pa ne premore drugega kot ideološki *knock-down*.²

Kljub Prešernovi nagradi, ki jo je Rebula prejel, in občemu priznanju, ki mu ga je izkazala slovenska kulturna javnost, se v zadnjih letih to stanje ni bistveno spremenilo. Razlogov je verjetno več, med njimi bi izluščil dva, ki sta notranje povezana. Prvi zadeva ubesedovanje sveta, ki ga avtor gradi na osnovi trdne notranje ideje in izhaja iz krščanskega razodetja, zato sta celo grška in rimska antika profesorju klasične filologije Rebuli sprejemljivi le »do neke mere«. Drugi razlog pa je, kot se je izrazil Andrej Capuder, Rebulovo premočno nagnjenje v misterij. Toda prav ta začaranost, če smemo tako reči, s krščanskim izročilom je tisti sok, ki njegovi literaturi, naivno ali pa zelo stvarno in resno, dodaja višjo vrednost.

Religiozna tematika je rdeča nit skoraj celotnega Rebulovega literarnega snovanja, čeprav moramo brž pristaviti, da se, zlasti v zgodnejših proznih delih, posveča tudi sodobnim družbenim problemom, vprašanjem eksistence in smisla bivanja ter kulturi in narodni zavesti. V njegovem celotnem opusu imajo posebno mesto rimska antika, posebno v romanu *V Sibilinem vetru*, ki se odvija za časa cesarjev Antoninov v 2. stol. po Kr. in je zgodnje krščanstvo nakazano le v blagih obrisih, zgodovinske teme (roman *Zeleno izgnanstvo* o humanistu in tržaškem škofu Piccolominju, poznejšem papežu Piju II.), roman o slovenski polpretekli zgodovini *Nokturno za Primorsko* pa roman *Četverorečje*, kjer so prisotni odmevi in vpliv francoske revolucije na slovenske razsvetljence. Nekoliko posebno mesto ima biblijski roman *Jutri čez Jordan*, ki se navezuje na figuro Mojzesa in starozavezno snov. Zaradi tako raznolikih tem, ki so same po sebi relevantne za slovenski in evropski duhovni prostor, Rebula ni avtor, ob katerem bi lahko zamahnili in rekli: ah!, to me ne zanima. Preveč resno so postavljene, v pomenu, da gre vedno

¹ Dr. Igor Škamperle kot docent sociologije kulture predava na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Posveča se področjem humanistične misli, teoriji simbolov, sociologiji umetnosti ter intelektualni zgodovini.

² Capuder, *Romanski eseji*, 180.

za obstojnost človeka kot zgodovinskega bitja in nenehno željo v njem, da bi v svojem bivanju našel smisel.

V tem pogledu je njegova knjiga šestih meditacij *Smer Nova zemlja*, ki je izšla pri Mohorjevi družbi v Celju leta 1972, pravi biser esejističnega pisanja in globoko miselno doživetje za vsakogar, ki ga zanima krščanstvo, oziroma bi se o naši – krščanski – religiji rad poučil. V teh spisih, ki so literarne narave, brez opomb in navedkov, pa čeprav posegajo do temeljev zgodovinskih in teoloških idej, se jasneje kot kje drugje izrisuje tisto pričakovanje, ki mu pravimo *eshaton* ali tudi *eshatologija*.³ Gre za pričakovanje poslednjega časa in stvari ob koncu časov, kar sovпада z religioznim in teološkim odrešenjem. Capuder v omenjeni razpravi to Rebulovo delo označi za eno najbolj poetskih obravnav krščanstva, kar jih lahko preberemo ne le pri nas, ampak v svetovnem merilu. Če kdo želi izvedeti, kaj je krščanska vera, potem je to prava knjiga zanj. Njenega ponatisa, kolikor vem, žal, nimamo.

Rebula začne, kakor je zanj običajno, zelo neposredno, samostalniško in sredi stvari. Povzemimo njegov incipit: »Bog. Beseda, ki postaja v slovarju 20. stoletja čedalje večji tujek. Enozložnica, ki izpuhteva v razpoloženski izdih in postaja medmet. Bog, kakšno vreme! Bog. Najljubeznivejše, kar se da reči o njem, je to, da je danes nezanimiv. Sicer je vprašanje, kaj je za nas, prav tako mlahave kakor histerične sinove njenega veličanstva Potrošnje, sploh še zanimivo.«⁴

V nadaljevanju avtor obdela mnoge argumentacije, ki so se v zgodovini zvrstile okrog vprašanja obstoja Boga, od neke vrste evidence prisotnosti Stvarnika v manifestacijah narave do povsem očitnega dejstva, da Bog v življenju ni evidenten. Zaustavlja se ob Nietzscheju in v tem okviru izpostavlja človekovo samozadostnost, to po Rebuli posebno obliko nezmernosti, antične *hybris*, latinske *superbia*. Ustavlja se ob nasprotju med moderno zavestjo človekovega Jaza in absolutnega nadbitja. Avtor hipotetično sklepa: »Če bi Bog bival, bi Bog moral biti jaz. To nisem. Torej Bog ne biva.« V nadaljevanju avtor ugotavlja, da hoče biti Bog za svojo kreaturo izbira. To je garant človekove svobode. A zakaj je hotel biti izbira najprej za angele in potem za človeka, posebno ko je vnaprej vedel, kako se bo pri obeh ta licitacija iztekla? V eseju se dotakne teme ljubezni. Da, Bog je ljubezen, predmet hrepenenja, ki ohranja smisel bivanja. Ljubezen ima močan zaščitni pas, ker se izmika izkustvenemu preverjanju, in tu odpadejo tudi mnoga znanstvena spoznanja. S fiziko, kemijo, biologijo Boga ni moč dokazovati. *Non serviam!*

³ Eshatologija je obsežna teološka tema, ki je imela v zgodovini tudi poudarjene socialne in družbene aplikacije in je tesno povezana z zahodno civilizacijo. Za teološko obravnavo tega pojma glej Ratzinger, *Eshatologija*, 2018. Za zgodovinsko in sociološko obravnavo glej razpravo Le Goff, »Escatologia« v delu: *Storia e memoria*, Einaudi, Torino 1982.

⁴ Rebula, *Smer Nova zemlja*, 9.

Drugi glas pa ugovarja. Potemtakem ni Bog nič drugega kakor čustvo, osvojljiv samo od manj racionalne zmogljivosti naše biti? »Ne, v takšno kapitulacijo se razum v nas, ta naša edinstvena veličina, ne bi mogel vdati. Bog mora biti vsaj toliko razviden našemu razumu, kakor mora biti razviden našemu čustvu. Luč, ki je v nas, mora imeti možnost, da uvidi Praluč.«⁵ To je velika humanistična prednost krščanske misli: da ne odstopa od zdravega racionalizma. Avtor nas po spretnih miselnih vijugah, brez odvečnih sofizmov vodi po živi argumentaciji do sklepa, da smo tu na robu nekega misterija, ki presega naš logični um. Boga ni mogoče zajeti s samo logiko, ampak s celotnim bitjem. Vera ni silogizem, ampak dar. Zaznavati misterij pa že pomeni biti v preddverju Njega, ki hoče biti naša Luč in naša Uteha.

Druga meditacija na podoben način obdeluje temo, ki hkrati nastopa kot dogma, kar v nas, otrocih moderne, sproža obrambni refleks, da bi najraje prijeli za revolver, kako zapiše avtor. *Padec*. Toda gre za temo ali kar za izkustveno ugotovitev, od katere brni vsa svetovna literatura: padec človeka, ki na tej zemlji ne živi v Raju. Izvirni greh. Alojza Rebule ni strah pisati o tem. Lahko bi rekli, da tu korenini tisti temeljni Rebulov pesimizem do zgodovinskega človeka, ki se izraža v njegovih delih in nazorskih pogledih, pa tudi v zadržkih do vseh mogočih ideoloških projekcij. Navedb o tem človekovem stanju v svetovni literaturi kar mrgoli – od Homerja, Platona do Plotina in krščanske patristike pa naprej do renesančnih pobegov v utopijo in vse tja do modernih izrazov. »Izvirni greh je vse prej kot judovski mit, na katerem naj bi krščanstvo sezidalo svojo odrešensko zgodbo. Izvirni greh je eno od dejstev veselja: neizbrisno je vžgan v meso človeka in v lice zemlje.«⁶ Vendar je v nasprotju z angeli človek ostal rešljivo bitje. V tem leži tisto veliko upanje, ki ga ima krščanstvo in s katerim deluje kot uravnovešeni pogoj bivanja do te mere, da ne zanikuje sveta, ampak ga postavlja v perspektivo odrešenja. Človek se ne odvezuje in ne odrešuje od sveta in njegove telesne ječe, ampak živi – za nekaj.

Sin človekov je tretja meditacija, v kateri se srečujemo z misterijem Božjega učlovečenja. »In Beseda je meso postala in se naselila med nami in videli smo njeno slavo« (prosto po Evangelistu Janezu). Jaz sem pot, resnica in življenje, pravi Kristus. Rebula nas tudi tu literarno pretresa z mnogimi potujitvenimi posegi, ki nastopajo kot učinkovite *dramatis personae* in iz sodobne družbe vdirajo v misterij Božje prisotnosti med nami – od znanosti do potrošnje v duhu »Time is money« (Čas je denar). Hkrati pa ugotavlja, da evangeljski Kristus ni niti učenjaški niti sladek pojav. Sentimentalnost je Jezusu tuja, tudi kadar objema otroke. Iz njegove osebe diha presunljiv realizem. Kar ga dviga nad primerljive osebe iz zgodovine,

⁵ Prav tam, 29.

⁶ Prav tam, 41.

kot sta bila Konfucij ali Sokrat, je njegov slog. Rebula vidi v Kristusu tako smisel za družabnost kot nagnjenje k samoti. Vidimo ga tako moliti med zvermi v puščavi kakor sloneti na komolcih za svatovsko mizo. Predvsem: v njem ni enostranskosti. Hkrati pa nas navdihuje njegova absolutna gotovost. V pogovorih ni nikoli v zadregi. Vedno je tu oster čut za razumno, umestno, mogoče. Poleg tega ne gre za učenjaško razpravo: evangelij je poln žensk. Ženski element se odkrito odpira njegovemu odrešenjskemu sporočilu. Ob Kristusu so se ustavljali in se obregnili mnogi misleci tega sveta.

Četrta meditacija, ena najlepših, nas na ladji, ki ima mnogo morij že za sabo, povede preko sveta in zgodovine. *Ladja z mnogimi morji za sabo*. Cerkev. Avtor tudi tu radoživ in učinkovito obdeli mnoge viharje, ki so ogrožali in še vedno ogrožajo tisočletno plovbo krščanskega izročila. Kolikokrat v zgodovini je ta Petrova ladja skoraj dokončno obtičala na čereh! Že od vsega začetka, ko so prvi kristjani komaj splezali iz katakomb in je cesar Konstantin legaliziral njihovo vero. Po Karlu Velikem se prva plima unese, a že v 11. stoletju se veliki krščanski Vzhod odcepi od prvega Rima, ki se zdaj začenja spreminjati v gnezdo vseh mogočih ljudi, med katerimi ni malo razbojnikov. In tako naprej čez mnoga morja do danes. Pisanje nas brez obotavljanja postavi pred vprašanja, ki so vedno aktualna in so tudi danes podobna tistim izpred stoletij, naj gre za čas pisanja te knjige kmalu po drugi svetovni vojni ali za konkretno danes: vprašanje prevetritve in prenove Božje ladje. Toda – kako? Staviti na takšno ali drugačno prestrukturiranje vidne Cerkve kristjana kmalu postane brezupno početje. Še taka prenova ne more bistveno povečati vloge Cerkve v svetu. Alojz Rebula ostaja razumno zadržan in skeptičen do zunanjih oblačil. V prispodobah nam prihaja naproti s trezno mislijo: cerkvena ladja je razodeta dedinja dveh bratov dvojčkov, vedno bo Ezavova in Jakobova. Obremenjena z zunanjimi oblačili, fizično telesna, hkrati pa inteligentna in čista, kakor krožnik leče namenjena prihodnosti, prenosu izročila in Božjega blagoslova.

Peta in šesta meditacija nas umerjata k točki omega, tj. k pravi eshatologiji, in v tej perspektivi podajata vero in upanje za našo malo domovino Slovenijo. Evangelij ni le pripoved o padcu človeka in polomu neke akcije, ampak vir upanja in odrešenja. V človeku hrani slo po nesmrtnosti. *Gaudium et spes*, da, navsezadnje je to temelj krščanske vesele novice. Veselje in upanje. Kristus ne kliče človeka v bivanjsko tesnobo, ne sili nas v miselni mazohizem. Evangelij ni moralistični priročnik. Ko iz njega delamo socialni program, se v resnici ne oddaljujemo le od ljubezni, ki nam jo Jezus podarja, ampak zanemarjamo veliko skrivnost in temelj odrešenjskega bivanja, ki ga lahko izkušamo že zdaj in zato živimo radostno, polni upanja in smisla. Evangelij je odrešenjska knjiga: je radostno sporočilo. Odrešenje pa implicira paruzijo, drugi Kristusov prihod, prestop človeškega bitja v poveličano realnost. Bo svet, v katerem smo kot zemeljska

bitja odraščali in živeli to vero, ob koncu časov ostal za nami in propadel? Ne, ne bo, meni Alojz Rebula. Tam, nekje v prihodnosti, v odrešenem stvarstvu, bo z odrešenim človekom njegov svet, tudi ta poveličan. Pisatelj Alojz Rebula je imel preveč rad slovensko zemljo in njeno naravo, da ne bi v odrešenjskem Božjem načrtu videl možnosti tudi zanjo.

Bibliografija

- Ratzinger, Joseph, papež Benedikt XVI. *Eshatologija – smrt in večno življenje*. Maribor, Ljubljana: Ognjišče, 2018.
- Capuder, Andrej. *Romanski eseji*. Trst: ZTT, 1987.
- Le Goff, Jacques. *Storia e memoria*. Torino: Einaudi, 1982.
- Rebula, Alojz. *Smer Nova zemlja*. Celje: Mohorjeva družba, 1972.